

BOGNÁR BÉLA

RADNÓTI

(Dráma három jelenetben)

**Az eredeti rövidített változata
ifjúsági színpad, stúdió előadás részére,
50-60 perc**

Játszódik a II. világháború vége felé, 1944 májusa és októbere között.

Helyszín: Magyarország és Szerbia

Radnóti Miklós a költő, a műfordító, a tanár és társai munkaszolgálatra, kényszer-munkára „szállítása” a tábori élet felvillantása, az embertelen kínok közötti gyalogos hazavergődés, végül a be nem fogadott, már vánszorogni sem képes 22 ember - köztük Radnóti - és az őket életben hagyni akaró Tizedes meggyilkolása a Győr melletti Abda közelében.

(A gyalogmenetben nem a II. világháború üldözöttei vonulnak, hanem az összes áldozat: náci, kommunista, a „demokratikusnak” kikiáltott rendszer minden megnyomorítottja kér és követel egy emberibb világot, azzal, hogy áldozatával vést kiált. Vést, amely talán átalakult formában, de ma is ott lebeg az emberiség feje fölött. Egy jobb világért azonban folyton küzdeni kell, ahogy a darab hősei: emberséggel, kitartással, összefogással; a haza, a szeretet, a szerelem felemelő, megtartó erejével teszik.)

Szereplők:

Radnóti, *a költő*

Fanni, *a felesége*

Keramikus, *(barátjuk, nő)*

Radnóti társai a munkaszolgálaton: **Doktor**

Riadtszemű

Hegedűs

Őrök: **Tizedes**

Közlegény

Narrátor

Tömbmegbízott, *(hangja a színpalak mögül)*

Hajtó

Fiú, *(10 év körüli)*

Statiszták: *(fogolytársak, 6-8 férfi)*

ELSŐ JELENET

Szín: Radnótiék Dunára néző lakása, Budapest.

A színpadon hátul - jelzésszerűen - kandalló, két fotel.

Középen a folyóra néző nyitott ablak, a háttérben a Parlament sziluettje.

Középen asztal, három szék. Az asztalon tálcán kávéscsészék (3 db), cukortartó, kiskanalak, váza virággal (nagy), újság.

Oldalt íróasztal (jelzés) könyvszekrény, festmények, kis szobrok.

Kintről tomboló, májusi napsütés. Fényárban a szoba. Életgerjesztő madárfütty, öröm a fák ágairól.

Radnóti az asztalnál ül, „városba” készülő ruhában. Öltöny, nyakkendő. Fanni csinos, egyszerű szoknyában, haja tömör, rövid, hátrafelé kontyfelében. Mindketten harminc év körüliek.

Fanni lép be a konyha felől (oldalajtón), kezében gőzölgő kávéskancsó.

Fanni: *(miközben rajongva nézi Radnótit)*

Ma megint szép nap ígérkezik. Igazi májusi... De egyébként sem mindennapi.

(mosolyog, Radnóti kérdően tekint rá.)

Hát a születésnapod, kedvesem, ma van a harmincötödik!

Radnóti: Ezek szerint ötödike van. És 1944. május öt.

(elgondolkodva)

Nahát, néha vánszorog, máskor meg csak úgy rohan velünk az idő, meg ez a világ...

(hátrafordulva kinéz az ablakon).

De csakugyan csodálatosnak ígérkezik ez a nap, már most alig van pára a Dunán. És a levegő, ez az ég, meg a madarak! ... Kész csoda!

Fanni: *(kitölti a kávé, miközben Radnótihez simul vágyakozó asszonyi szerelemmel)*

A természet bizony egy gyönyörű csoda. De estére ünnepelünk, igaz?

(simogatja, csókolgatja Radnóti fejét, kezét)

Egyre bódítóbb ez a levegő *(mondja felforrósodva)* csak sose múljon el...

Radnóti: Hát, ne is, a jövő májusig mindenképpen el kellene tartania. Igaz, kedvesem?

Fanni: Jó lenne!

(elgondolkodva, szomorkásra vált)

Hát jó lenne nagyon... De most, a születésnapodon ne sokat bölcsekedjünk ezen, mert tudod, a végén mindig elfog bennünket a keserűség...

(felvillanyozva)

De most ebbe ne menjünk bele. Várj egy kicsit!

(kisiet az egyik oldalajtón, kezében egy szépen becsomagolt, virággal díszített dobozkával tér vissza. Az ülő Radnótihoz hajol.)

Hát, Isten éltesen, Kedvesem, sok-sok boldog születésnapot!

(csókokkal halmozza el Radnóti arcát, száját, fejét)

(A dobozból egy szép, antik, kisméretű [zseb]biblia kerül elő.)

Radnóti: Gyönyörű, igazán gyönyörű!

(Radnóti a bibliába olvas, miközben kintről csengetés)

(Fanni rövid idő múlva a Keramikussal tér vissza, aki olyan negyven év körüli, egészséges „falusi”, barna bőrű nő. Hosszú szoknyában van, azon népművészeti motívumok. Kezében szatyor, benne kerámiaszobrai. Közvetlen, nyílt, jókedélyű, Rábaközi tájszólással.)

Keramikus: Szervusz, Miklóskám, éppen a Galériába indulok. Gondoltam beugrok előtte egy puszira. Hát sok boldogságot, meg a Jóisten áldását neked a születésnapodon!

(megöleli a felálló Radnótit, arcon csókolja két oldalon, majd a szatyrából kerámiaszoborról készült festményt vesz elő. Rajta bő szoknyás, ülő nő, lábánál és kezében is hasonló ruhát viselő egy-egy gyermek, népi motívumokkal a ruhájukon.)

Radnóti: *(átveszi a festményt, hosszan nézegeti)*

Köszönöm, Margit, köszönöm.

(csodálkozó gyönyörűséggel)

Ezek a motívumok! A Rábaköz...

Fanni: *(a Keramikushoz)* Egy korty kávé, mielőtt elrobogsz?

Keramikus: Köszönöm, galambocskám, veletek mindig jólesik.

(A Keramikus leül, Fanni kávé tölt neki.)

Radnóti: *(a Keramikushoz)* Kiállítás lesz talán? Arra cipekedsz?

Keramikus: Hát, kiállításra gondolni igazából nem is nagyon lehet. A bombák, a légiriadók, az összedőlő házak ... mindenki bújik, menekül ahová csak lehet. De néha, azért összejövünk, ha sikerül, megmutatjuk egymásnak a kész darabokat...

De te, Miklós, írtál mostanában valamit?

Radnóti: Nem nagyon. Nem arra való ez az idő. Fordítok, nem taníthatok, hát meg kell élni valamiből. Jó, ha sikerül egy kis krumplihoz, tojáshoz, káposztához jutni valahogy... egy falat hús is jól jönne már. De hát el kell viselni, majd a várva várt béke kárpótol ezért.

Keramikus: Béke! Istenem, még kimondani is gyönyörűség ... Ez a háború egy sorscsapás!

Fanni: Bizony, és egyre vadabb, egyre kíméletlenebb. Nem számít már a csecsemő, a gyerek, az öreg: a pusztítás végigperzsel mindent errefelé...

Radnóti: Egy égő kemence a világ. De ne rontsuk tovább ezt a szépnek ígérkező napot.

(hátrafordul)

Ezt a gyönyörű ragyogást!

(két karját az ablakon át beáramló fényözön felé tárja, életörömmel)

(Csengetnek, gyors egymásutánban, türelmetlenül.

Fanni kimegy. Egy hivatali ember hozza Radnótinak a munkaszolgálatra szóló behívót. Katonás szavak: „Radnóti Miklós itt lakik, ugye? Behívó. Személyesen vegye át!” Radnóti kimegy, majd Fannival együtt visszatér, kezében a behívó.)

Radnóti: Munkaszolgálatra szól!

Keramikus: Jézusom, munkaszolgálatra megint! És vajon meddig? És hová? Melyik pokolba a sok közül? Ez egy örület!

(reménykedőn)

De talán nem fog sokáig tartani, Miklós!

(hallgatagon ülnek egy darabig, magukba roskadtan.)

De nem kellene elmenned! Ebben a zűrzavarban el tudnánk rejteni valahová. Agárdon a barátainknál, vagy Győrben az enyémeknél. Még anyámnál falun is akár...

Fanni: Miklós, egy padláson is meghúzhatnád magad, hisz nem tarthat már pár hónapnál tovább! Kérlek, ne menj el, Kedvesem! Bújj el valahová!...

(miközben magához öleli Radnótit)

Radnóti: Elmegyek, nincs más utam.

(magukba roskadva ülnek, hallgatagon. Hirtelen szirénaüvöltés. Mindhárman összerezzennek.)

Fanni: Gyorsan a pincébe!

(Közeledő bombarobbanások.)

Keramikus: Gyere, Miklós! De vegyetek kabátot, hűvös van odalenn!

(A színpad félhomályban.)

(A színpad mögül:

Falépcsőkön pincébe dübörgő léptek sűrűsödő, szapora zaja. Fáradt egymás-sürgetések: „Menjen már! Minek cipel ekkora csomagot? Percek alatt vége lesz úgyis!”

Tömbmegbízott: *(kíméletlenül):* „Igyekezzenek, mert lerúgom innen magukat!”

Mind közelebbi bombarobbanások, süvöltő repülőgépek zaja. A sötét színpad hátfalán bombák villanásai, rengő berendezés (hátfal).

A megbízott üvöltése: „Hol a fenébe kószáltak megint!? Mindig az utolsók! ... Magának meg a pofájába vágom azt a cigarettát, ha rögtön nem dobja el!”

(Üvöltésébe a távolodó bombák zaja. Aztán csend, majd felsír egy csecsemő.)

Megbízott: „A szirénáig mindenki itt marad, hátha visszafordulnak ezek a rohadék repülők!”

Radnóti: *(a pincéből még)* „Gyere, Fanni, mennem kell, tudod!”

Többsmegbízott: „Állj, egy lépést se tovább, még nem fújták le a riadót! Persze már megint maguk, megint maguk!”

Radnóti: „Azonnali bevonulásra parancs.”

Megbízott: „Hát akkor menjenek!”

Keramikus: „Isten veled, Miklós, Isten veled! Vissza gyere!” *(kiáltja)*

(A színpadon ismét az iménti szoba.)

Fanni: Tényleg ne menj el, Miklós! Most már nem szabad. Látod milyen örült ez a világ!

Radnóti: Csakugyan megörült minden itt!... Az emberek úgy ölik, marcangolják egymást, mint a megvesztett kutyák. Eltűnt a földről a béke és a szeretet. El a tisztesség, a becsület. A barátság is csak álom csupán. Mindenfelől csak ez a vad, esztelen világ. Emberség sehol, csak rémképek. Meg az üldözöttek halálos rémülete, vagy az üldözők vérgőzös tekintete... *(halkan, elszántan:)* De ha mennem kell, hát megyek!

(Fanni sír. Balra kimegy, majd kopott, de erős férfi ruhákkal tér vissza. Ezekkel együtt kevéske élelmiszert is a hátizsákba töm, miközben Radnóti kimegy, majd bakancsban, munkaruhában jelenik meg.)

Radnóti: Az élelem maradjon! Neked is kell, egyre nehezebb beszerezni itt! Majd keresd Gábort, meg Gyulát!

(elgondolkodik kis ideig)

Remélem, ez tényleg csak egy-két hónapos munka lesz!

(rakosgat)

A verseskötetet, meg a bibliát elviszem. Meleg holmit ne sokat tégy, hiszen a hidegre biztosan itthon leszek.

(Fanni Radnótihoz lép, szorosán átöleli, szinte belebújik, miközben rázza a zokogás. Így állnak szótlánul egy darabig.)

Fanni: Imádlak drágám, örökre szeretlek, tudod!

Radnóti: Tudom, Kedvesem és Te most is minden percben velem leszel!

(elérzékenyülve) És most is, ugye, megvédesz engem!? És biztonságot is adsz, mert most sorsomról bizonytalan vagyok...

Fanni: Miklós, tudod, minden percben veled leszek, a védőangyalod... Úgy, mint az égbolton az ölelkező csillagok!...

Radnóti: *(Fanni arcát simogatva, majd mintegy felocsúdva)*

De mennem kell, ám a poklokból is visszatérek hozzád, esküszöm!

Fanni: Tudom, és várlak minden órában, kedvesem!

Radnóti: Indulok, hátha értem küldik a járőröket, - rosszul kezdődne az egész!

(Radnóti hátára veszi hátizsákját, kezébe viharkabátját, hosszan megölelik egymást.)

Radnóti: Ahányszor lehet, írok. Csak megérkezik ...

Fanni: Igen, Miklós, bárhova kerülsz, próbálj hírt adni valahogy! ... legalább annyit, hogy élsz ...

Radnóti: Te maradj itthon, ne kísérf el, itt most biztonságosabb! Ki tudja, mikor bombáznak megint.

(Összefonódva csókolják egymást.)

(Elsötétül a szín.)

Zene: először fájó lírai, aztán erős.)

(A színpad sötét. Fékező vonat zaja: „Vác!” Emberi nyüzsgés, parancsszavak: „Sorakozó! Névsorolvasás!” „Jelen! Jelen! Jelen!” „Vagonba-a-a! Az egyesbe maguk, a kettesbe, a hármasba, tovább! Igyekezzenek!”

Vonatfütyty. „Indulá-á-á-s!”

Vetítés: vonathaladás, csattogó kerekek, kiáltozás a vonat után: „Vigyázz magadra! Várunk haza! Szeretlek, szeretlek nagyon!”

(Egy 10 év körüli fiú rohan át a színpadon kétségbeesetten)

Fiú: Apa, apa, ne menj el, apa!!!

(Megáll a színpad utolsó harmadában, két karja a vagon felé, majd szinte kiesik a színpadról.)

A-p-a-a-a! A-p-a-a-a! Gye-re-e-e ha-za! Gye-re-e-e ha-za-a-a!

Szín: *Lécből az emelvény (a vagon padozata) kerettel az elhúzott ajtó, a vagon kerület-rajza (jelzésszerűen). A munkaszolgálatosok.*

Nyolcan-tízen állnak, ülnek, meg egy őr, a Tizedes. Haladó, csattogó vonat, suhanó táj (vetítés). Hirtelen fékezés, megáll a vonat - hangok - mozgás (vetítés). „Vagonból ki! Hasra!” harsog kívülről. Kiugrálnak és hasra vágódnak a munkaszolgálatosok. Erősödő-üvöltő, alacsonyan húzó repülő. Fentőről géppuska-kelepelés. Gépzaj el. Kis idő múlva: „Vagonba-a-a!”

A fiatalok segítik az idősebbeket. „Létszámmellenőrzés!” Nevek hangzanak mindenfelől, a színpad mögül is. „Két ember hiányzik!” Az előző „derűs” hangulat elsűrül, szorongó csend, elbizonytalanodás.

Ismét a vagonban az emberek. Megy a vonat.

Radnóti: Az első áldozatok. Gépies már az öldöklés mindenütt, mindegy ártatlan-e, vagy bűnös valaki, mi ártatlanok vagyunk. Talán a bosszú, a pusztítás fásultsága teszi.

Riadtszemű: Az, amelyik mára mindkét oldalon elhatalmasodott. Meg a bosszú is, az elpusztított családért, a barátokért...! És persze az elkeseredés: mindenki szeretné, ha vége lenne már!

Doktor: Hát igen, mert sok lehet már ebben a világégésben az áldozat. Több százezer, vagy millió is talán. De a lelki nyomorítottak szintén rengetegen...

Hegedűs: Mindenütt pusztul a nép. A nép, aki - történelmi tény -, hogy valójában mindkét oldalon a veszteséget viseli. Szétszabdalt életek, szétroncsolt otthonok az övék. A két támadó elit meg a végén összeborul, hogy közösen tömjék tele a bukszáikat. A tisztesség egy álom csupán...

Radnóti: Kiszolgáltatott a nép, uralkodóink nevünkben, de nélkülünk hoznak döntéseket!...

Riadtszemű: Az ókori Róma, pláne Athén, de még a sötétnek hitt középkor is néha igazságosabb volt talán, mint ez az utolsó két évszázad itt. Hová lett a demokrácia?

Hegedűs: Ez a század most ágyútölteléknek golyófogó falnak, farkas lakta veremnek képzelet a népeket...

Doktor: De hát a békében is folyton ember-ember elleni háború dúl. Az érvényesülés, a hatalomszerzés háborúja. Az érdek a legfontosabb, amely aztán többnyire le is győzi a tisztességeket. Alig hangzik el ma már tiszta szó.

Hegedűs: Ez pedig már valamiféle eltorzulás!

Radnóti: De hát a mai élővilág csúcsa mi vagyunk: mi nem tehetjük ezt, mert ez lenne a vég kezdete!

Doktor: Hát, szerintem ezért még nem ennyire romlott ez a világ. Azért van jó is, szép is, a reménytelenül lepusztuló ember-képet talán csak az évek óta tartó háborús sorscsapás teszi. Mert nézzük a gyermeket: olyan tiszta, olyan őszinte, kicsi korában, amilyennek magának a világnak kellene lennie. Tehát az élet indulásában nincs semmi gén, vagy öröklési hiba. Jók, igazán jók az alapok: csak felfejlődés közben a létező világ fertőzi meg, rontja el. Alapjában véve reménykeltő ma is az ember maga, barátaim!

(Mosolyogva bólint mindegyik beszélgetőtárs felé. A vagon többi „lakója” ez idő szerint a fogó hazaiból eszik, iszogat - Radnótiék is. A Tizedes figyelmesen hallgat.)

Radnóti: *(kis töprengés után)*

Igaza lehet, a valóság meg a jövő talán ígéretesebb, mint amit fölfestettünk az imént.

Riadtszemű: Reménykedjünk egy hamarosan, a békében összehozható új világban talán. De szerencsénk is lehet, a magyar végveszélyben összefog! Reméljük, így lesz megint. De az új világért már most érdemes gondolkodni ezen...

Radnóti: Bizony, és ezt már most el kell kezdeni! A lelkekben ha lehet! *(elgondolkodik)*

Már egy új világról álmodunk, barátaim, amikor még lángol, recseg-ropog, és lehet, el is temet bennünket ez a régi itt...

Tizedes: Jól van, nyugodjanak már, emberek! A világot ráérnek majd később megváltani, ha véget ér a háború. Előbb túl kell élni a mostanit, meg persze ezt az utat is!

Vége az első jelenetnek.

MÁSODIK JELENET

(Narrátor: (fejfényben) A színpad sötét. Egy fiatal férfi áll, lehetne Radnóti, vagy más munkaszolgálatos. (Leveszi tábori sapkáját, szemüveget tesz). De lehet önálló személy is, munkaszolgálatos ruhában. Közben vetítés: munkatábori ütlegetés, kikötés. Munka: sín, talpfacipelés, krampácsolás, baleset, verés.)

Narrátor: Már napok óta úton vagyunk. Sokszor megállunk, várakozunk, míg vonulnak a hadivonatok, vagy míg pótolják a fölrobbantott síneket. Vagonunk már piszkos és bűdös. Hazai élelmünk elfogyott. Enni többnyire naponta egyszer kapunk valami löttyöt, darabka kenyeret. Romlik a hangulat. Fáradt, piszkos mindenki. Megerősítették: Szerbiában vagyunk. A munka biztosan nem lesz könnyű itt, ha egyáltalán épen odajutunk: támadnak a partizánok, meg a megvadult rabló csetnikek is.

Hamarosan Nisbe érkezünk. Enni is kapunk három nap után, addig a lakosoktól cserélgettünk várakozás közben, értékeinkért élelmet. A pályaudvaron ostromállapot. Szétbombázott épületek, a vagonokon tankok, teherautók. Rémült civilek. Fáradt, kedvetlen, német katonák. Közük alig tizenhat éves, elcsigázott gyerekek.

Zajezar a végállomás. Körös-körül komor, sziklás, hatalmas hegyek. Keskenyvágányú vonat a hegyek közé. Nyitott kis vagonok. Estére metsző hideg. Prüszkölve erőlködik a gőzös fölfelé. Összebújva melegítjük egymást.

Néma csend.

Bor. Kihalt, sötét város. Innen gyalog a hegyek közé. Hatalmas szögesdrót kerítés. Késő éjjel, mire a „lager Berlin” feliratú, óriási kapun bevonulunk.

Bent priccsek. Koszos, tépett matracok. Kíéhezett bolhák, aztán előkerülő tetvek. Hajnalban német vezényszavak: „Auf! Los, los!” *(Föl! Rajta! Rajta!)* Schnell! *(Gyorsan!)* Visznek bennünket tovább. Végállomás! - mondja rosszkedvűen, órák múlva a Tizedes.

„Lager Heidenau” áll a döllyfös vaskapu felett.

Munkatábor. Barakkok tömege. Jártak itt már olaszok, lengyelek, franciák, olvasható a priccsek koszába vésett üzeneteken.

Májustól szeptember közepéig vagyunk itt, miközben odafenn sziklákat törünk, hadi vasutat építünk valahová. A több ezres, egyre elcsigázottabb, már csak a hazatérésben és a túlélésben reménykedők roncsolt hadserege. Az elhaló hegedű, a bánatos hazai énekek, az itt és máshol megírt versek reszkető elnémulása közben csak egy gyertyafénynyi a remény: a roncsolt lepusztulás közben is hív, vár a Haza, az Otthon, szerető, szerelmes kedveseink melege.

Aztán, mivel a frontvonal Bulgária felől egyre közeledik, a németek leállítják a munkálatokat. A tábor magyar őrei pedig kihirdetik: indulunk haza.

Radnótinak az első menetoszlopba sikerül bekönyörögnie magát: a Doktor ugyan óvja, most ne induljon el, a száznegyven kilométeres gyalogmenet, erőltetett tempóban egy irtózatos megerőltetés... De hát haza kell jutni mielőbb. Megüzenni a száguldó felhők viharbojtjaiban is akár: „Kedvesem, elindultam feléd! Ha másképp nem, ha kell térden csúszva is, de egyszer otthon leszek..., Hazatérek: mert szerelmünk a sárból, mocsokból, az ütésekben is fölemel, ha elzuhanok. Bátorító mosolyod pedig az életadó kenyér nekem... Félholtomból is fölemel szavad, Kedvesem!”

Így indul Borból, 1944. szeptember 14-e hajnalán az ezerötszáz az első menetben. Ahol a Tizedes, meg a Közlegény is az örök között.

Szín: Egy téglákra állított ütött-kopott fazék alatt izzó parázs-imitáció. A Doktor egy bottal kevergeti, majd önt bele valamit. A Hegedűs és Radnóti száraz gallyakat tördel, térdelve-ülve a betonon. Radnóti bal bokáján átázott kötés. Éppen elbiceg egy csajkával vízért, hamarosan visszatér.

(A Riadtszemű a partizánok felszabadította későbbi, második menetben marad.)

Hegedűs: Hát túléltek ezt az utat! De még egy ilyen nem biztos menne már...!

Radnóti: Pedig csak az elején vagyunk, de máris sokan lettünk oda...

Sokan!

Az út, a kő, a sár, a szabadban, a hodályban, elhagyott üzemcsarnokokban töltött puszta éjszakák... Meg hát a lerogyóknak, meg a menetből kibukóknak a puszkagolyó...

Én, a túlélő ezek után persze nem érzek semmi diadalt. Gyászt inkább az elpusztultakért, akiket hiába várnak már haza. Keserű hát ez az életben maradás. Próbáltuk menteni persze a betegeket, ha lehetett, belöktük a kukoricaföldre, vagy az utcai szörnyülködők közé. Inkább, mint a golyó nekik!

Doktor: Az odaveszettekért már semmit sem tehetünk. Fölemeltük, vonszoltuk őket, míg volt erőnk. De mostantól többet kell törődni magunkkal is, mert vésszesen gyengülünk. A jeges szél, az éjszakai fagyok, a vég nélküli menet, az éhezés egy csendes kivégzéssel is felér.

Radnóti: De talán holnap tényleg vagonhoz jutunk, azt ígérték a parancsnokok.

Hegedűs: Ebben a fejetlenségben, nem biztos, hogy igazán figyelnek erre most. Első a hadsereg, a háború. Nem sokat számít, ha néhány száz magunkfajta eltűnik.

Doktor: Miklós, mutasd, megnézem a sebed!...

(Letekeri Radnóti bal bokájáról a koszos, átázott kötet, aggódva:)

Hát, ez az út sokat ártott neki. Be van gyulladva, gennyes is, kitisztítom, legalább az üszkösödést próbálom elhárítani. Jó lenne pár napon belül hazaérni, mert sürgősen komoly beavatkozás kellene.

(Tankok, teherautók érkező hangja. Közeli, hangos kiáltás: „Du Schweinehund!” (Te rohadék!), majd nyöszörgő jajgatás: „Segítsetek, jaj, segítsetek, rámjött a tank!”)

(Hirtelen, szinte berobbanó repülő sűrűsége. Felfedezték a munkaszolgálatosok közelében vonuló német hadoszlopot. Bombák robbannak. Villanások, becsapódások, géppuskatűz, torkolatfények. Német vezényszavak, jajkiáltások.)

(Vetítés, vagy a hátsó színpal mögött árny-képek, rohanó égő katonák, lángoló tankok, német segélykiáltások. „Jézus, segíts!... Anyám, jaj, anyám!...”)

(A színpadon félhomály.)

Narrátor: Sorakozó! És miután nem jutott most sem vagon, maradt a gyaloglás tovább. Jelzik, nemsokára Belgrádba érkezik a menet, németek segítik az átvonulást. Közlök, mindenki fegyelmezze magát, és ne feledjék, a szökésért azonnali főbelövés jár!

(Színpad: felirat (behozott tábla) vetítés: „Belgrád”, házsorok, siető, majd döbbsenten megálló emberek a menetoszlop láttán. Hangos szerb, méltatlankodó szavak. A síró asszonyok kegyet, gyümölcsöt dobálnak a menetoszlop közé. Felbomlik a rend. Kapkodás, tülekedés az élelemért. Teljes kavargás. Az örök magyarul-németül üvöltnek. Majd ütik a munkaszolgálatosokat. Aztán az őket segítő civileket is, akik több menetoszlopot kirántanak maguk közé.

Riasztólövés. A városiak: „Vadállatok! Engedjétek őket szabadon!” (Az ott élő magyarok)

Újabb lövések, jajkiáltások. „Futás!” - hasít bele a zűrzavarba a parancs. Lassan nekilódul a botladozó menet. Aztán a város után: „Állj!” - Mint egy rongykupac, egymásra rognak az emberek. Van, aki térdre feldőlve köhög, hány, fetreng, vagy mozdulatlanul elterül. Azt, aki a pár perc múlva felcsattanó „Talpra!” vezényszóra is fekvő marad, tarkón lövik. Az erősebbeknek több földön fekvőt sikerül talpra állítani.)

Szín: Botorkál a menet.

Tizedes: (együttérzően)

Próbálják összeszedni magukat, sajnálom a történeteket, de látták, semmit sem tehettem magukért. Mielőtt tovább indulnánk, temessük el a halottakat. De nemsokára magyar földre érkezünk. Tartsanak ki, viselkedjenek rendesen, enni kapnak, pihenhetnek is ezek után. Elmentek a németek.

(Mennek, körbejárnak, sapkát, kabátot cserél a színpalak mögött a vissza-visszatérő menet.)

Közlegény: (durván) De aki szökni próbál, azt ezzel a puskatussal szétverem!

(Híd egy folyó felett [hordozható korlát], a közepén régi, címeres, magyar zászló. A híd közepén felfestés: piros - fehér - zöld. Felirat: „Tisza-folyó” „Magyarország” felirat.

Oldalt, elöl egy pléh Krisztus a feszületen.

A hídra ér a menet. Az eleje a magyar zászló előtt megáll. Többen térdre zuhanva lerogynak elé. Mások átmásznak a piros-fehér-zöld festésig, csókolják, ölelik a földet. Megint mások ülve, lerogyva összekulcsolják kezüket, vagy sírnak, miközben a Krisztusra emelik tekintetük.

Egyszerre csak, valahonnan elindul a fáradt, bizonytalan, de egyre életrekelő ének, a Himnusz. Vannak, akik egymást támogatva fölállnak, sapkájukat levéve, de visszaesnek sokan. Mások csak a két karjuk emelik az ég felé. Ám az ének alatt lezuhannak a földre. Több helyről tör elő a zokogás:

(Az ének elején az első sorból két fiatal feláll a közönség közül, int (fel!) a többi nézőnek, akik feltehetőleg felállva bekapcsolódnak az éneklésbe.)

„I-i-i-sten, á-á-álld me-e-e-g a-a m-a-a-a-gya-a-rt,
Jó-ó-ó ke-e-dv-v-e-el bő-ő-sé-é-g-ge-el,
Nyú-ú-jts fe-lé-je-e vé-é-dő-ő ka-art,
Ha-a-a kü-ü-zd el-len-sé-é-ég-gel,
Ba-a-al so-o-o-rs a-ki-i-t ré-é-ge-en té-é-p,
Ho-o-o-zz rá-á-á ví-í-íg e-esz-te-en-dő-ő-t,
M-e-eg-bű-ű-n-hód-te-e má-á-r e-e né-ép
A mú-ú-l-ta-a-t, s jö-ö-ve-e-e-n-dő-öt.”

(Amikor a Himnusz elkezdődött, a híd magyar feléről egy sötét köpenyes nő indult el az éneklők felé. Hozzájuk érve fejét lehajtva megállt a térdeplők, fekvők, görnyedten állók előtt. A Himnusz befejeztével a munkaszolgálatosokhoz, az ott álló két határőrhez lép. Kezében feszület, nyakában stóla. Köpenye zsebéből papi süveget vesz elő, melyet a fejére tesz.))

(Lelkésznő, miközben keresztet vet a munkaszolgálatosok előtt)

Lelkésznő: Testvéreim! Adjunk hálát a Teremtőnek! És emlékezzünk mindazokra, akik már nem lehetnek velünk. Akiket az örök megbékélésre elszólított az Úr. De küldjünk egy sóhajt azokért is, akik vétkeztek ellenetek. Tudom, a bűn ettől még bűn marad, és a vétkes sem menekülhet vétkeitől, de bocsássatok meg kérem nekik, mert csak a megbocsátás vezethet el a szeretethez titeket. A szeretethez, amely az egyetlen földi erő, amely képes megakadályozni az ilyen kegyetlenségeket.

Most pedig gyertek, gyertek testvéreim, vár az étel benneteket.

(kis szünet) Az Isten áldjon és óvjon további utatokon!

(Elindul Magyarország felé a menet. A lelkésznő folyamatosan keresztet vet, áldást oszt. A menetet kísérve hagyja el a színpadot.)

(Közlegény, miközben halad el mellette a menet, durván, puskáját fölemelve, egyikbe-másikba belerúg.)

Közlegény: Na, Gyerünk, mozduljanak már, mert odacsapok! Vigyázzanak, itthon sem a mennyország várja ám magukat!...

(Zene)

Szín: Vagonban a munkaszolgálatosok, mint szétszórt rongycsomók fekszenek. Megy a vonat - zaj, képek. Radnóti és társai, a Tizedes meg a Közlegény a vagonajtó egy-egy oldalának dőlve a földön ül. Alszanak. Hajnalodik.

Hegedűs: *(lázában)*

Vizet, vizet!

Radnóti: *(félíg fekve, ébred)*

Van még egy kevés...

(Ölébe fekteti a Hegedűs fejét, egy katonai kulacsból itatja. „Magas láza van!”

Felébred a Doktor, az örök is. A Doktor a Hegedűs homlokára teszi kezét, csóválja fejét.)

Doktor: Ez rosszkor jött, minden gyógyszerem elfogyott, de most még szerezni sem tudok.

(A Hegedűs lázában elkezd dobálni magát. Kiabál, aztán könyörög, majd rimánkodik.)

Hegedűs: Karcsi, Feri, gyertek gyorsan ide, nem látjátok? a gyárkémény a házra szakad! Gyertek, mert bennégték, gyerekeim. Anyátok hol van? Hívjátok ide!

(Rövid hallgatás után:)

Siessetek, mennem kell, egy fenséges, fényes palota vár. Meg egy szépséges szép, fényes vonat... Anyátokkal is biztosan találkozom... De előtte azért játszok valami szép búcsúztatót még, gyerekeim!

(Elhallgat, dobálja magát.)

Persze, hogy itt vannak a barátaim, mind együtt vagyunk, fogják a kezem...

Látjátok, hazarepültem hozzátok, kedveseim! Haza, mert a föld itt sokkal édesebb. A fagy sem annyira kemény...

(Hirtelen felül, kinyitja riadt szemét. Radnóti a vállánál tartva segíti ülni, miközben annak izzadt arcát törölgeti.)

Radnóti: *(vigasztalón a Hegedűsnek)*

Már nem tart soká', már nem tart soká'.

Hegedűs: *(Mint a haldoklóké, hirtelen kitisztul a tudata.)*

Hol vagyunk? Mi van velem? A gyerekeimnek majd adjátok át üzenetemet: szeretem őket. És szerettem mindezek ellenére ezt a világot is. A jókat, a tisztességeket, a becsületeseket, és mindvégig hittem abban a kézfogásban is, amely összesegíti az embereket. Ez hát a végrendeletem ... De hadd játsszak még nektek valamit.

(Remegő, erőtlen kézzel előveszi maga mellől hegedűjét, miközben többen a hátát támogatják, ő pedig szemét lehunyva kb. 1 percig játszani kezd: „Felszántom a császár udvarát...”, majd erőtlenül oldalra dől, a kezébe görcsölt hegedű.)

Doktor: *(az örökhöz)*

Lehet a vonaton valakinek antibiotikuma, vagy pár szem lázcsillapítója legalább?

Közlegény: *(flegmán, részvétlenül)*

Felesleges ennek már bármi is... Kampec neki!

Tizedes: Nekem van még néhány lázcsillapítóm, a széthullott századé, de odaadom.

Közlegény: *(a Tizedeshez keményen)*

Azt aztán nem! Az a hadseregé. Nekünk is kell!

(a Hegedűsre mutatva)

De máshol már rég kilökik az ilyen féldögöket! Doktor, ez meddig bírja még?

Doktor: Sajnos, már nem sok ideje van, ez az utolsó stádium....

Radnóti: *(Ismét ölébe húzza a Hegedűs fejét. Törölgeti, simogatja azt.)*

Szegény barátom! Te szegény! Látod, nem tudunk rajtad segíteni... A Doktor megtesz mindent, amit lehet. *(szomorúan)* Egy igaz emberrel megint kevesebben leszünk. Egyre csak fogyatkozunk. Fogyatkozunk...

(A Hegedűs teste hirtelen oldalra vágódik, rángatózni kezd. Hörög, aztán mozdulatlan lesz, megmerevedik. A Doktor tapintja a nyaki ütőerét, aztán szomorúan megigazítja fejét, majd lezárja a halott szemeit.)

Doktor: Meghalt. Sürgősen el kellene temetni valahogy. Valószínű, veszélyes betegsége lehet. Fertőzhet is...

Radnóti: Meg kellene állítani a vonatot!

Tizedes: Azt nem tudjuk, nincs hogyan!

Közlegény: *(Miközben félelemmel vegyes utálattal a halottra mutat)*

Hát, ha veszélyes, minél előbb el kell tüntetni innen ezt!... Pláne, ha fertőz, hamar a sorsára juthatunk. De, Doktor, mi ez a nyavalya? Pestis? Tífusz? Kolera? - ennél nagyobb borzalmakat nem tudok én...

(kérdően a Doktorra néz, de az csak hallgat egy ideig, bár tudja mi az.)

Doktor: Nem lehet egész biztosan megállapítani, az elmúlt hónapok miatt több minden lehet. *(vár kicsit)*

De végül is kötelességem megmondani, minden bizonnyal tífusz ez.

Közlegény: *(kiáltva fölugrik.)*

Akkor az már biztosan ránk is ragadt!

(üvöltve, pánikszerű félelemmel)

Hát akkor ki vele innen, mielőbb! Nem akarok megdögleni egy ilyen senki miatt!...

Tizedes: *(a közlegényhez.)*

Maga ne üvöltözzön itt, katona! Persze, azonnal intézkednünk kell, ahogy lehet! Azonban a vonatot megállítani most nem tudom. De, ha mégis, azonnal hívjuk a szerelvény orvosát. Állapítsa meg mi ez, és vizsgálja meg az embereket... Gyógyszert kell szerezni, a fertőtlenítés rögtön elkezdhető, a raktárokocsiban van klórmészünk elég.

Közlegény: *(kiáltva)*

Ha senkinek, nekem akkor is lesz gyógyszerem! Ezeké nem lehet, inkább ledurrantom mindegyiket!... Nem hagyom magam! *(Radnótiékra mutat.)* Ha kell, kivágom a vagonból magukat!... Nincs tovább kegyelem!

Tizedes: Közlegény, fegyelmezze magát! A parancsnok én vagyok!

Közlegény: *(ordítva felugrik, öklét rázva gesztikulál)*

A rangidős maga, de a parancsnokságot most azonnal átveszem!

(revolverét a Tizedesre fogja:)

Igenis, rendkívüli helyzetben, ha a parancsnok képtelen úrrá lenni a helyzeten, az irányítást más katonai személy is átveheti, a szabályzat írja ezt.

(Hirtelen mozdulattal - megelőzve a fegyveréhez kapó Tizedest - elveszi annak revolverét.)

Tizedes: Katona, maga ezért bíróság elé kerül! Itt vannak a tanúk *(Radnótiékra mutat)*. Maga fegyveresen lázadt föl parancsnoka ellen! Ezért pedig már most a helyszínen kötelességem lenne ledurrantani! De ha tudnám, se' tenném meg azt!...

Közlegény: Maga az én főbelövésémhez nem fog találni tanukat, arról már most biztosíthatom!...

(Radnótiék felé üvöltve, pisztolyát rájuk fogva, miközben a Hegedűs tetemére int):

Ezt a hullát meg azonnal innen kifelé! Ez parancs! Megfertőz mindenkit! Persze, maguknak már mindegy, de én még élni akarok! Na, gyerünk, kifelé vele!

Radnóti: Nem, holtában is ember még szegény! Adjuk meg a végtisztességet neki! Temetni kell!

Doktor: Meg fertőtleníteni. Így kijutva ezeket fertőzhetne meg ezután.

Közlegény: *(Miközben sürgetően emelgeti pisztolyát a Doktorról a halott, a Tizedes, meg a nyitott vagonajtó felé.)*

Nem vagyok hajlandó egy ilyen hulla döglevegőjét szívni! Azonnal dobják ki, ha nem, le-puffantom magukat, aztán kiszállnak innen, mint ez is! *(mutat a Hegedűsre)* Csinálják, gyerünk!

(Célba veszi Radnóti fejét. A Tizedes erre hirtelen felugrik, a Közlegényre ront. Az azonban pisztolya csövével a ráugró halántékára sújt, aki eszméletvesztetten elzuhan. A pisztoly elsül közben, de nem ér embert a golyó. A Közlegény, miután ezután sem mozdul parancsára senki sem, megragadja a Hegedűs lábát és bakancsánál fogva vadul a vagonajtó felé rángatja. Eközben veszi észre a Hegedűs szívéhez szorított, odagörcsölt hegedűt. Sűrű rángatás közben kitépi azt, majd dühödten az ajtó oszlopának csapja. Darabjai az eszméletlenül fekvő Tizedes-re hullanak.)

Közlegény: Nem nyekeregsz itt többé nekem!

(Aztán a vagon széléig rángatja a tetemet, majd amikor az félig már lelóg, kemény, dühödt rúgásokkal kilöki.)

Ott a helyed!

(azután hosszan, undorral teli iszonyattal törölgeti nadrágjába a kezét)

Vigyázzanak, maguk is követhetik hamarosan!

(köp undorral Radnótiék felé.)

Vége a második jelenetnek.

HARMADIK JELENET

Narrátor: *(fejfény)*

(Szentkirályszabadjáig vitték a megmaradtakat, vagonokban. Repülőtér építésébe kapcsolódunk be, néhány hétre ott. Aztán jött az újabb parancs: indulunk tovább. Gyalog. Irány Veszprém. Isten veled Almádi dombjai, isten veled Balaton, reméljük, haza, Pest felé. De hamarosan kiderül! Győr, a nyugati országhatár. Talán a németországi munkatáborok? Úgy hírlik, szörnyűségek történnek arrafelé...

Búcsúzom tőled Kedvesem. Tudod, azért teszem minden lépésem, hogy egyszer még viszontlássalak, amíg dobban bennem a szív, amíg járni képes a láb, amíg mozdul bármely sejtmem is. Mert szeretlek, szeretlek nagyon, tudod!)

Tizedes: Napok óta egyre lassulunk. Nem bírják, pedig a parancs szerint 8-án estig el kell érünk Móvárnál az országhatárt. Így nem tudom, hogy lesz, alig haladunk, meg egyre többen dőlnek az árokba is. Szerencsés, akit elvisznek a lakosok. Csak gondot okoznának nekünk...

Közlegény: Hát a parancs, az parancs. Teljesíteni kell! Ott kell lennünk a határon, amire muszáj! Különb belénk küldhetnek egy golyót...

Narrátor: Zircen az apátság udvarán gulyással, kenyérrel várták a menetet. Többen lerogytak az oltár elé, könyörögve a menekülést. Várva az egyre reménytelenebb csodát.

(A foglyok estefelé: aléltan, félíg önkívületben. Radnóti a színpadon halomban heverő társak között ül. Hármán hátukkal egymásnak dőlve óvják, melegítik egymást.)

Radnóti: Nem voltam biztos, hogy estélig kibírjuk sokan. Több társunk az árokban maradt. Én is azt hittem, hamar oda jutok. De az este elérkezett valahogy.

Nem is tudom, hogy tud tovább mozdítani még bármi is... Ez a lecsupaszított testmaradvány mitől képes élni még? Talán az évmilliók életösztön teszi, de reggelre újból az élethez ragaszkodok: fölkelek, indulok rogyadozó társaimmal tovább... Az estét megélve...

(Vetítés, tábla a színpadon: „Szent Benedek rendi Pannonhalmi Gőztéglagyár”. A Bencés monostor a hegy tetején.)

Narrátor: A téglagyárban telik az éjszaka. A még langyos égetőkemence falainak esve jóleső a meleg. Hírlik, sokaknak adott menedéket a Monostor odafenn. Pápai menlevelek, miegyebek. Radnótinak próbálta a Kedves is, nem sikerült, kapta a levelet.

Reggel tovább indul az alig talpra állítható menet. Irány Győr! Écs az első falu. A Monostor alatt járva megszólalnak a harangok odafenn: értük, tisztelgésre, könyörgő imát mond nekik. De telve emberekkel a védhely legkisebb szeglete is...

Écsen szekérre válogatják a járni képteleneket. Huszonkettőt, köztük Radnót is.

(Vetítés, hang: Nyúl, Kismegyer, Győr. Templom: „Szent Imre” „Városi Közkórház” feliratú kapu. Vetítés, vagy valamilyen imitált szekér rajza, amin a foglyok ülnek.)

Narrátor: Megállnak a kórházhoz közel, a Szent György téren a szekerek. A két katona a kórházba siet.

Hajtó: *(a szekéren egymásra dőlő munkaszolgálatosokhoz)*

Azt mondták itt a kórházba adják le magukat. Eddig is kérték a fuvart.

(nézi őket egy ideig)

Hát, szentigaz, hogy gyatrán néznek ki maguk!

(Megáll a szekerek mellett több siető gyalogos. Kérdi az egyik: „Kik ezek? Mi lett velük? Alig élnek szerencsétlenek!”)

Hajtó: Foglyok, azt mondják munkaszolgálatosok! Szerbiából jönnek gyalog. A kórházba szeretnének bejutni valahogy...

(Csend. Várakozás. Aztán visszatér több iménti járókelő. Élelmet hoznak, vizet. De alig tud már enni is valaki, csak szopogatják, majszolják a kenyeret. A láz miatt a vizet viszont mohón szűröcsölik. Van köztük, aki csak aléltnan, ájultan hever.)

Visszatér a kórházból a két katona. Rosszkedvűek. Tovább indul a menet. Hamarosan megállnak egy másik épület előtt. A közeli iskola: szükségkórház. Ismét besietnek a katonák. Késő délutánra jár. Hamar visszatérnek innen, dühösek, miközben hevesen vitatkoznak valamin.)

(Szekér rázkódás, vetítés.)

Közlegény: *(A Tizedeshez oldalt)*

Már mondtam, ezek miatt a senkik miatt nem engedem főbe lőni magam! Estére Óvárra kell jutnunk! De az csak nélkülük lehet! Velük semmire se' jutunk!... Itt csak húzzuk az időt velük. Ha időben nem érkezünk, az országúton ledurrantanak, mint katonaszökevényt, a parancsban még a jelentkezés órája is írva van.

Tizedes: Még egy helyen próbálkozunk... Beljebb látok templomokat, talán ápoldájuk is van... Ez a huszonkét ember csak elfér valahol.

(Radnótiékhoz:) A Kórházban akartuk leadni magukat, de mindkettő zsúfolva van. A belvárosban az egyházak talán még segítenek.

Közlegény: *(A Tizedeshez)*

Ha nem, hát akkor már sürgősen tenni kell valamit... A szekerek lassúak, menjenek vissza, nekünk már igen sietni kell.

Hajtó: Mi csak Győrig vállaltuk a fuvart!

Közlegény: Fogja be a pofáját, maga vén hülye, épp elég bajban vagyunk velük is... Csinálja amit mondunk, vagy úgy a frontra vágom, hogy megkeserüli... Időben hazamehet!

(Továbbindulnak. Zötyögő szekér. Fotók, vetítés a városról. Baross-híd, Városház, Karmelita-rendház, templom. Itt megállnak a szekerek.)

Tizedes: Ez egy kolostor féle, megpróbáljuk itt.

(A hajtóknak) Megállni!

(A Tizedes, aki Radnótiék szekereként ül, leszáll.)

Radnóti: *(magának szinte, erőtlenül)* Fölöslegesek lettünk tehát. Nem több, mint egy kocsi szemét... Ez a részvétlen város sem fogad... Csak a saját gondjuk fontos nekik is. A gyenge sorsa - mint az állatoké - a pusztulás. Mindenki csak a maga hasznára él.

Doktor: *(erőtlenül)* Miklós, háború van. Örülhetnek, ha menthetik az emberek magukat... Talán mindenki gyászol itt is valakit.

(Néhány sajnálkozó járókelő: „Szerencsétlenek! Az Isten hogy engedheti meg ezt?” A szekér mellett halad el a Keramikus, kezében szatyor. Megáll.)

Keramikus: *(sajnálkozva a Hajtó felé)*

Honnan jön ezekkel a szerencsétlenekkel?

Hajtó: Én csak Écsről, de őket állítólag Szerbiából hajtották ide. Munkaszolgálatosok, vagy micsodák.

Keramikus: Szerbiából? Hát az borzasztó messze van. Nekem több barátomnak is oda kellett mennie.

(A kocsi végére megy, nézi az emberkupacot. Felismeri Radnótit.)

Jézusom, Miklós, itt vagy te is! Miklós! Miklóskám! *(hozzászalad)* Jaj, Istenem, jaj, Istenem!

(zokogni kezd, miközben egyre simogatja Radnóti arcát, fejét, majd könnyel áztatottan csókolgatja a kezét.)

Szegénykém, mi lett veled! Mi lett veled!

Radnóti: *(fáradt, elfásult hanggal, némi mosollyal, erőtlenül, szaggatottan)*

Margit, Margitkám! Befogadókat keresnek nekünk. Látod a gyönyörű májusból mi lett! Fanni? Rég nem kaptam tőle hírt!

Keramikus: Itthon töltöttem most pár hetet, de mikor Pestről eljöttem, nem volt semmi baj... Minden órában érted sóhajtozott.

(szótlanul Radnótit nézi egy ideig.)

De Miklós, te sürgős ápolásra szorulsz, látom a lábad is odavan! *(elgondolkodik)* Mit tegyünk, jaj, mit tegyünk? *(majd föllelkesedve)* Vannak a városban barátaim, rohanok értük és elviszük! Rendbe jössz!... Rögtön jövünk! Rögtön jövünk. Elvisszük őket! *(kiáltja a Hajtó felé, miközben kiszalad).*

Radnóti: *(Utána szól, a Doktorra mutatva)*

A Doktort is vegyük, meg akit lehet! *(maga elé)* Itt van mégis a Csoda!

(Csend egy ideig, majd a Hajtó a másik, nem látható hajtónak kiáltva: „Nemsokára este lesz, addigra haza kellene érni valahogy. A sötétben árokba gyúrnak bennünket különben a barom teherautók, meg a tankosok. Csak végezzenek ezek már itt mielőbb!”

A két katona visszatér. Még dühödtebbek, mint az imént. Szidják a várost, majd fojtott hangon vitatkoznak a színpad szélén valamin: - hogyan tudnának a munkaszolgálatosoktól megszabadulni mielőbb?

*Aztán, miután úgy látszik megegyeztek valamiben, a méltatlankodó hajtóra ordít a **Közlegény**: „Pofa be, még sötét előtt hazaér!”)*

Tizedes: Indulás!

*(Vetítés, vagy a **Narrátor**: Tovább indul a szekér a folyón átívelő hídon át.)*

Hajtó: *(kiabálva)* Várjunk még kicsit, most volt itt, pár embert elvinne valaki! Már segítségért szaladt!

Közlegény: Nem várunk senkire! Itt állunk mióta már... Sietni kell!

(Vetítés: Zötyögő szekér. Püspökvár, folyó, kupolás sötét zsidótemplom, majd még két templom, ezután házak sora.)

Keramikus: *(kétségbeesett kiáltozása távolabbról, a színpalak mögül)*

Miklós! Miklóskám! Merre vagy?!

(választ várva hallgat egy ideig.)

Jaj, nem lehet!... Istenem, jaj nem lehet!

(Vetítés, ha lehet, a színpal áttetsző hátoldalára: ember-megrakta, zötyögő szekerek, folyó, töltés, fűzfás terület.)

Tizedes: *(kintről, fáradt, elkeseredett hangon)*

Forduljanak jobbra, a töltésen tovább! A bokrokon túl megállhat, lesegíti az embereket, aztán mehet haza. De azt, hogy itt járt, örökre feledje el!

(A szekérről „lepakolt” munkaszolgálatosok a színpadra esnek, támolyognak, zuhannak. Többen alig mozdulva fekszenek, más megpróbál fölemelkedni, de visszaesik. Megint más könyöklésig „viszi”. Néhányan vannak, akik állni is képesek. Összesen huszonketten a színpadon, szakadtak, tépettek, összeeső férfiak.)

Közlegény: *(oldalra a Tizedeshez eltökélten, durván, ellentmondást nem tűrően)*

Hát látszik, semmiképpen nem tudjuk tovább vinni ezeket! A teherautó is reménytelen!... De rajtuk már az Isten orvosa sem segítene!

(hallgat kicsit)

Hát, nincs más, mint gödörbe velük! Van még köztük három-négy, aki segíti megásni a sírt!

Tizedes: Ez gazemberség, bűntény, katona! Ehhez nincs jogunk! De szabálytalan és törvénytelen is! Egy tömeggyilkosság, amiben én részt nem veszek! És amiért mindkettőnknek halál a büntetés! Mert ez is előbb-utóbb kiderül az idők folyamán!...

Közlegény: Ha kiderül! De arról már most gondoskodom, hogy senki sem tudja elmondani. Ezek itt már nem több, mint egy rakás gané!

(mutogat hevesen rájuk).

Egy rakás bűdös, rothadó gané!

Tizedes: De hát még eleven emberek!... Talán valóban alig életképesek, de azért még felépülhetnek talán...

Közlegény: Mondom, ezek már nem emberek! De ha létre is jönne közülük néhány, elárulnának bennünket a dolgaink miatt... az egész életünket, jövőnket is tönkreteszhetik!

Tizedes: *(felindultan)* Nem, én ebbe nem megyek bele! Legfeljebb hagyjuk itt őket, közel az országút, valaki majd csak segít nekik. A falu itt... *(mutat kifelé)* mi meg egy teherautóra felkérdezkedünk, és elérjük a menetoszlopot.

(kis szünet)

Én ártatlan, beteg embert nem gyilkolok!

Közlegény: *(miközben látszik, törni valamiben a fejét)*

Maradjon itt! Vigyázzon rájuk! Erre a négyre különösen! *(a roskadtan álldogálókra mutat)* Mindjárt jövök!

(Csend. A Tizedes lehorgasztott fejjel a munkaszolgálatosok mellé, a földre ül.)

Radnóti: *(ülve)*

Hát úgy látszik, tényleg nincs tovább! Menekülhetnék most ugyan, de nincs erőm... Így hát számba veszem eddig eltelt időm. Hogy harmincöt évem mit ér. Megtettem-e a dolgomat itt? Meg-e, amit rám osztott a Sors? Nem éltem-e napjaim haszontalan?

(lehorgasztott fejjel ül egy darabig)

Úgy érzem, tiszta lélekkel mehetek el. Amit tudtam, megcselekedtem én!... Éltem bánatban, bánatban, meg nem értésben is, mert a csendesek jussa ez errefelé. De persze, az igazi ítélet majd az utókoré. Ám éltem, mert mindig fölemelt a Hit. A Hit, hogy magunk is jobba tehetjük életünk! Mert a remény folytonos szikrája állandóan éberen kell bennünk legyen... És, hogy keserű könnyeinken keresztül is szeretnünk kell a Hazát. A Hazát, amely lesújtó és felemelő csillagaival is segít, mert az anyánk! Benne a szeretet, a szerelem, emeli az örök Csodát!

(Visszatér a Közlegény. Vállán két ásó, két lapát. Elszánt, gőgös, komor.)

Közlegény: *(kíméletlen keménységgel a Tizedeshez, a válláról leemelt szerszámokra mutatva)*

Ne reméld, hogy engem ezek után falhoz fognak állítani! Már most tudom, mindenhol lesznek barátaim.

(vészjósló tekintettel a Tizedes felé)

De látom, rajtad, te szemét, hogy beárulnál te is! *(gyilkos mosollyal)* Az nem fog sikerülni, nem bizony!

Most ássunk! Látom elengedted azt a négy rohadékot is!

(mutat a munkaszolgálatosok felé, az eddig álló négy közben kitámolygott irányába.)

Tizedes: Nem! Nem, én nem ássom meg a sírjukat! És nem is lövök itt senkire!

Közlegény: *(miközben kezében az ásóval, fenyegetően a Tizedeshez közelít)*

De bizony, te is ásni fogsz!

(kikapja tokjából közben a Tizedes pisztolyát és ráemeli.)

Itt van!

(az ásót nekilöki)

Gyerünk, vagy lövök!

(mindketten ásni kezdenek)

Közlegény: Elég! Mindenki ide!

(Nem mozdul senki. Kezében pisztollyal cibálja, rugdalja a munkaszolgálatosokat a gödör felé, sorban kényszerítve őket valahogy.)

Radnóti a nézőtér felől az első, mellette a Doktor térdepel. Többen meg-megbicsaklanak, próbálnak elkészni, futni, menekülni valahová, de nincs erejük, a Közlegény az „elkíváncozókra” sújt.)

Közlegény: *(a Tizedeshez, mielőtt az tehetne valamit, a gödör szélére löki)*

Te leszel az első! Te mocsok! Nem fogsz elárulni engemet! Nesze!

(mielőtt a Tizedes tehetne bármit is ellene, villámgyorsan tarkón lövi, aztán estében a gödörbe löki.)

(ordítva) Gyerünk tovább!

(Sorra tarkón lövi a fekvőket, térdelőket és mindegyiket a gödörbe löki, rugdalja, ha kell. Van, aki erőtlenül ellenkezik, más föl akar emelkedni, futni, de a Közlegény belerúg, lő, és mindegyiket a gödörbe löki.)

A vég: Radnóti és a Doktor egymásra támaszkodva áll. A lövésben a Doktor következik, aki estében, mintegy megmentő szándékkal, magával akarja húzni a gödörbe Radnótit is. De a Közlegény visszafogja ezt. Aztán a pisztolyos Radnóti tarkójának feszül, az azonban a Doktor rántásától meginog. A golyó nem találja el. „Te állat!” - üvölt a Közlegény. Aztán még egy lövés, amely a költő koponyáját fúrja át. S ő a többiek mellé zuhan!

Zene.

V é g e

(A darabhoz tartozik még a „Zárszó”, Epilógus, ez további megbeszélés kérdése, hogy legalább egy-egy részlete színpadra kerül-e, a győri exhumálásról, Radnóti tetemének budapesti elhelyezéséről ... bírósági jegyzőkönyv alapján.)